

De impasse van een mannelijke homobeweging

Eddie Vansant

Op het einde van de zestiger jaren kregen we in bijna alle Westerse landen een spektakulaire aktivering van de homobeweging te zien. De semi-illegaliteit, waarin de meeste homoseksuelen moesten leven, werd toen voor het eerst als een *maatschappelijke* onderdrukking bestempeld. De homobeweging werd een politieke drukkingsgroep, die zich niet langer tevreden stelde met een voorzichtig pleidooi voor mentaliteitswijziging. Als gevolg daarvan kwamen de bestaande homogroepen in een stroomversnelling terecht. De voordien erg bangelijke strategie van deze groepen werd regelmatig gekonfronteerd met meer militante tendenzen. Ook in Vlaanderen is deze evolutie onmiskenbaar.

In deze bijdrage zal ik een situering geven van een links-radikale homotheorie, zoals die zich in de loop der jaren ontwikkeld heeft. Het belang van de probleemstellingen die hierbij aan bod komen, overstijgt ruimschoots het marginaal karakter van de huidige Vlaamse homobeweging. Vooraleer we enkele elementen uit die theorie diepgaander bespreken, is het noodzakelijk een schematisch overzicht te geven van het socialismebegrip dat in de linkse homostrijd gehanteerd wordt.

Socialisme en autonomie

Centraal binnen dit socialisme-begrip staat het belang dat men hecht aan een strijdbare basisbeweging van homoseksuelen. De homostrijd is een politieke strijd, waarin men met een konfrontatiestrategie zoveel mogelijk homoseksuelen wenst te aktiveren. Daarom wordt er voor een maatschappelijk gemotiveerde *homi-identiteit* gekozen : een homoseksueel zelfbewustzijn, dat zich niet meer in een beschermd privé-leven laat terugdringen. De konfrontatiestrategie is in de eerste plaats tegen de heersende normaliteit gericht. Hoewel deze normaliteit voldoende flexibel is om een aantal "variaties" te tolereren, blijft het handhaven van de heteroseksuele norm haar voornaamste funktie, wat natuurlijk de al dan niet versluierde onderdrukking van homoseksualiteit tot gevolg heeft. Deze normaliteit wordt dan ook door de radikale homobeweging als een politiek onderdrukkingsmechanisme behandeld. Vooroordelen tegen en diskriminatie van homoseksualiteit zijn niet veroorzaakt door onwetendheid, en kunnen dus niet met informatie of het bevorderen van een mentaliteitsverandering effectief bestreden worden. Het verzet tegen de normaliteit komt tot uiting in het opbouwen van een homo-identiteit, die als een

maatschappelijke kontra-identiteit, en dus niet als een individueel gegeven is bedoeld.

De heteroseksuele norm is een essentieel element voor de patriarchale verhoudingen, die mede de heersende maatschappelijke verhoudingen via de scheiding tussen productie en reproductie ondersteunen. Deze scheiding komt overeen met de man-vrouw arbeidsdeling. Een scheiding die gelegerd wordt door het traditionele man-vrouw rollenpatroon, waar een bepaald soort heteroseksuele mannelijkheid en vrouwelijkheid mee correspondeert. Het kapitalisme bevat niet alleen de tegenstelling loonarbeid-kapitaal, maar evenzeer de scheiding productie-reproductie. Een socialistische strijd kan zich daarom niet beperken tot het bestrijden van eerstgenoemde tegenstelling. Als de homobeweging zichzelf het perspectief van diepgaande maatschappelijke bestrijding van de onderdrukking van homoseksualiteit wenst te geven, kan zij niet anders dan zich binnen de socialistische beweging plaatsen.

Door het socialistisch perspectief wordt het mogelijk een ernstige bondgenotenpolitiek te voeren. Toch is het noodzakelijk dat de homobeweging zich autonoom opstelt. De homostrijd moet in de eerste en voornaamste plaats door homoseksuele gevoerd worden. De meest voor de hand liggende reden hiervoor is natuurlijk dat de onderdrukking van homoseksualiteit niet met het kapitalisme is ontstaan en - zoals de huidige socialistische landen tonen - er ook niet automatisch mee verdwijnt, zodat het belang van een onafhankelijk opererende, haar eigen doelstellingen steeds voor ogen houdende homobeweging, zonder meer beklemtoond moet worden.

Tweede reden is dat in de tegenstelling homoseksueel-heteroseksueel steeds een machtsverschil besloten ligt, waardoor heteroseksuelen wel solidair kunnen zijn, maar nooit deel kunnen uitmaken van de beweging zélf, zonder dat deze beweging het gevaar loopt een gedeelte van haar slagkracht te verliezen.

Een derde reden is dat vanuit de homo-identiteit de radikale homoseksualiteit een ideologische keuze wordt. Wie deze ideologische keuze niet maakt reproduceert bestaande machtsrelaties. Hierbij moet aangestipt worden dat deze keuze niét het afwijzen van een heteroseksueel verlangen inhoudt. Men wil zich alleen niet konformereren aan de vanzelfsprekendheid van het zich-heteroseksueel-noemen, de evidentie waarmee iedereen als heteroseksueel beschouwd wordt, tenzij het tegendeel bewezen is.

Een laatste reden voor de autonomie van de homobeweging is het feit dat men ook binnen de homobeweging het persoonlijke wenst te politiseren, wat uiteraard alleen kan gebeuren tussen mensen die dezelfde onderdrukking aan den lijve ervaren.

Belangrijk is ook dat het autonomie-beginsel als konsekwentie heeft, dat er aparte groeperingen van vrouwelijke en mannelijke homoseksuelen ontstaan. De lesbische groepen staan uiteraard binnen de feministische beweging. De mannelijke homogroepen maken in principe deel uit van een mannenbevrijdingsbeweging. Dat sluit niet uit dat zowel binnen het feminisme als binnen de mannenbevrijding nog heel wat onderdrukking van homoseksualiteit moet bestreden worden. Een ander aspekt van het socialisme-begrip is de klemtoon die men legt op de onderdrukking binnen de linkse beweging. Men zal de socialistische groeperingen evalueren op hun praktijk en ideologie tegenover patriarchaat en homostrijd, en elke

vorm van onderdrukking hieromtrent kritiseren als een inkonsekventie van hun links engagement.

De splitsing tussen produktie en reproductie

De kern van de verhouding tussen socialisme en homobeweging ligt in de produktie-reproductie analyse. In deze analyse zien we ook het spanningsveld tussen de politieke bewustwording in de klassenstrijd en in de homostrijd.

In de traditionele linkse theorie wordt klassebewustzijn gekorreleerd aan de plaats die mensen in het produktieproces innemen. De mate van klassebewustzijn is in deze theorie afhankelijk van het inzicht dat men heeft in de tegenstelling tussen de bestaande produktieverhoudingen en de belangen van de klasse waartoe men behoort.

Als het gaat om het klassebewustzijn van het proletariaat wordt er vaak een onderscheid gemaakt tussen de vier onderdelen die we in dit bewustzijn aantreffen'. Vooreerst hebben we een klasse-identiteit het inzicht dat men tot een bepaalde klasse behoort, dat er een gemeenschappelijke positie is in het produktieproces.

Ten tweede is er de klassentegenstelling : het inzicht dat het kapitalisme een voortdurende tegenstander is, samen met de sociale instellingen en personen die er een uitdrukking van zijn. Het is duidelijk dat de klasse-identiteit en de klassentegenstelling voortdurend op mekaar inwerken.

Ten derde is er de klasse-totaliteit men heeft inzicht in het feit dat de klasse-identiteit en de klassentegenstelling de totale sociale omstandigheden beïnvloeden waarin men verkeert en de maatschappij waarin men leeft.

Ten vierde is er het besef van een alternatieve maatschappijvorm die men nastreeft, of althans men heeft een bepaalde doelstelling, een wil om richting te geven aan de resultaten of tendenzen die de strijd met de tegenstander oplevert. Is dit laatste niet het geval dan vervalt men in een enge belangenbehartiging die geen bedreiging is voor de bestaande verhoudingen, maar deze integendeel tot partiële aanpassingen dwingt, zodat ze zich in stand kan houden en zich zelfs kan versterken. Het uiteindelijk doel dat gesteld moet worden is het opheffen van de klassentegenstellingen door het opheffen van de klassen. Deze doelstelling kan niet ingeperkt worden tot het verdedigen van de klassenbelangen *binnen* de klassestructuur. Wanneer arbeidersorganisaties zich daartoe beperken verzwakken zij het klassebewustzijn van de arbeiders.

De witte vlek binnen dit verhaal is natuurlijk het volkomen ontbreken van een anti-patriarchaal bewustzijn. De totale sociale omstandigheden worden niet alleen door de klasse-identiteit en de klassentegenstelling beïnvloed, maar evenzeer door de positie die men binnen de *seks-tegenstelling* inneemt. Anja Meulebelt² heeft het klassebewustzijn, dat hierboven werd omschreven, vergeleken met het feministisch bewustzijn. Aangezien vooral de arbeidersklasse de kapitalistische uitbuiting in haar naakte vorm onder-

---

1 Michael Mann, *Klassebewustzijn en revolutionair perspectief*, Boom, Meppel, 1975.

2 Anja Meulebelt, *Over politiek bewustzijn en de kwestie met de mannelijkheid*, Socialisties-feministische teksten 1, Sara, Amsterdam, 1978.

gaat, is zij de aangewezen klasse om de maatschappelijke verhoudingen te veranderen via organisaties rond de meest duidelijke en kwetsbare plaats in de klassentegenstelling : de produktie. Het feministisch bewustzijn situeert zich veel meer binnen de reproductie-sfeer

"In feministische groepen wordt met bewustwording bedoeld het inzicht dat ontstaat wanneer je door het contact met andere vrouwen doorkrijgt dat "persoonlijke" problemen niet individueel zijn maar politiek, omdat je ze met andere vrouwen als groep deelt. Ook al vindt onderdrukking van vrouwen ook in loonarbeid plaats, de primaire wortel voor de onderdrukking van vrouwen is gelegen in de arbeidsdeling thuis, in het feit dat vrouwen geacht worden huishoudelijke arbeid te leveren, mannen en kinderen te verzorgen. Aangezien vrouwen de enige mensen zijn die deze vorm van onderdrukking aan den lijve ervaren, en mannen ervan profiteren en daarom onbetrouwbare bondgenoten zijn, worden vrouwen gezien als de "progressieve kracht" die de maatschappelijke verhoudingen zullen veranderen. En uiteraard is een voorwaarde daarvoor de verandering van arbeidsrelaties in het gezin, dus persoonlijke relaties, in de privé-sfeer."

De scheiding die tussen maatschappelijk leven en privé-leven is ontstaan, valt samen met de historisch bepaalde scheiding tussen produktie en reproductie. Allereerst moeten we konstateren dat deze scheiding anders is naar gelang het om mannen of vrouwen gaat. Bij mannen kan men het beroepsleven meestal duidelijk afbakenen. Bij vrouwen geldt dat niet in dezelfde mate omdat een flink deel van hun materiële produktie - ni. de arbeid van huisvrouwen en moeders binnen het gezin wordt uitgeoefend. Op deze wijze hebben we met de ontwikkeling van het kapitalisme een nieuwe arbeidsdeling tussen de seksen

"Mannen worden verantwoordelijk gesteld voor de produktie buitenshuis, en worden "kostwinners". Vrouwen blijven thuis en verzorgen het andere deel van het arbeidsproces, de reproductie van de arbeidskracht, ze worden huisvrouwen.,,

We hebben dus twee vormen van arbeid binnen het kapitalisme. Het is natuurlijk zo dat ook vóór het kapitalisme vormen van vrouwenarbeid bestonden, maar het is mét het kapitalisme dat de kategorie van de geïsoleerde huisvrouwen ontstaat, die in de eerste en belangrijkste plaats verantwoordelijk zijn voor de reproductie. Op die manier kregen we een nieuwe ontwikkeling binnen de patriarchale verhoudingen ze werden fundamenteel verbonden met de kapitalistische produktie-wijze, waar immers de arbeid in de produktiesfeer slechts mogelijk is door de arbeid in de reproductiesfeer. Dit is een belangrijke uitbreiding van de klassieke linkse politieke ekonomie, waar het proletariaat samenvalt met de klasse van loonarbeiders. Meulebelt citeert in dit verband een artikel uit de *Monthly Review* : "The Working Class has Two Sexes." En ze stelt verder

"Met de opkomst van het industrieel kapitalisme is niet alleen de bevolking opgedeeld in kapitalisten en loonarbeiders, maar ook in loonarbeiders en huishoudelijke arbeiders (huisvrouwen)".

Deze arbeidersdeling tussen mannen en vrouwen betekent eveneens, dat de vrouwen, zoals Marijke Mossing³ opmerkt, zowat de "managers van de

---

3 Marijke Mossing, *Zaretsky, het feminisme en het socialisme*, Socialisties-feministische teksten 4, Sara, Amsterdam, 1980.

persoonlijke relaties" worden. Wij zijn natuurlijk geneigd onze seksualiteit en onze persoonlijke relaties in een strikt individuele emotionele sfeer te situeren. De feministische theorievorming benadrukt echter konstant dat deze relaties maatschappelijke functies hebben, omdat de verhouding tussen mannen en vrouwen nu eenmaal niet als een louter persoonlijke keuze kan geschetst worden. Meulebelt geeft met haar voorbeeld van de partnerkeuze aap hoe belangrijk de konsekwentie daarvan is

"Partnerkeuze tussen mensen lijkt een volstrekt individuele zaak. Dat partnerkeuze iets te maken heeft met behoefte en dat behoeften iets te maken hebben met de manier waarop we werken komt niet meer op. Verliefdheid wordt gezien als een oncontroleerbare blikseminslag van boven. Dat het maatschappelijk beeld van wat bijvoorbeeld een "aantrekkelijke vrouw" is samenhangt met haar maatschappelijke functie, onderkennen we niet meer.(...) Het lijkt absurd, rekenschap te geven over zo iets persoonlijks als aantrekkingskracht. Toch blijkt die hele persoonlijke partnerkeuze beïnvloed door en op haar beurt bevestigend, voor de maatschappelijke arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen. Het schijnbaar volledig buiten de produktieverhoudingen bestaande gezin versluiert het feit dat het "persoonlijk" leven politieke relevantie heeft. De kloof die op dit moment bestaat tussen produktie en reproductie in het gezin, en daarmee tussen wat we als politiek definiëren en wat als persoonlijk is een gevolg van het kapitalisme zelf."

De man-vrouw arbeidsdeling is volledig vervlochten met de moederschapskultus kinderen hebben en opvoeden is in onze maatschappij voor de meerderheid van de mensen slechts mogelijk binnen geïsoleerde gezinsverhoudingen, en daar wordt de vrouw ervoor verantwoordelijk gesteld. Joyce Outshoorn⁴ citeert in dit verband Germaine Greer die zegt

"Niemand wil een kind opvoeden dat niet weet tot welk geslacht het behoort en bij gebrek aan een ander besef van vrouwelijke seksualiteit wordt de vrouwelijke stijl vanaf het begin bijna onmerkbaar ingeprent."

We zouden daar aan kunnen toevoegen dat ook niemand een kind wil opvoeden tot homoseksualiteit, en dat de gewenste mannelijkheid of vrouwelijkheid van zoon of dochter alleszins heteroseksueel moet zijn. Outshoorn stelt terecht dat er geen kinderen worden gesocialiseerd in het gezin, maar jongens en meisjes. En dat is een logische zaak omdat hun toekomstperspektief andere eisen stelt.

Een impasse

De mannelijkheid en de vrouwelijkheid hebben dus een functie binnen de reproductiesfeer. De scheiding tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid impliceert ook niet-homoseksualiteit, of scherper uitgedrukt : een anti-homoseksualiteit. De homobeweging kan zich daarom niet beperken tot enkel en alleen maar de strijd tegen de tweedeling homo-hetero. Ook de kloof tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid moet worden opgeheven. Dit betekent dat de homobeweging een positie moet kiezen, en een praktijk moet ontwikkelen, in de sekse-tegenstelling. Tot dusver kan men stellen dat dit

---

⁴ Joyce Outshoorn, *Zo vader zo zoon en van moeder op dochter*, Socialisties-feministische teksten 1, Sara, Amsterdam, 1978.

binnen de mannelijke homobeweging slechts in zeer geringe mate gebeurd is.

Als we de vergelijking tussen de politieke bewustwording in de klasstrijd en in de homostrijd terug opnemen, zien we dat slechts het eerste element, ni. de identiteitsopvatting, binnen de homobeweging ernstig is uitgewerkt. Zonder twijfel is de homo-identiteit een belangrijke faktor geweest voor de ontwikkeling van de homobeweging. Maar mi. is het tevens de oorzaak van de impasse waarin die homobeweging zich momenteel bevindt.

Homoseksualiteit is een mogelijkheid die voor iedereen openstaat. Dat dit maatschappelijk gezien niet zo is, heeft er voor gezorgd dat vooreerst de homoseksualiteit als aparte categorie "geboren werd" en dat ten tweede deze categorie naderhand het meest expliciet tot uiting kwam bij hen voor wie het een wezenskenmerk werd : de homoseksuelen. Op die manier is er een tegenstelling te constateren tussen de homoseksuelen en de niet-homoseksuelen. De homobeweging heeft het minderheidsdenken, dat rond deze tegenstelling gekreëerd werd, wel *ideologisch* kunnen doorbreken, maar *feitelijk* heeft ze deze bevestigd door het ontbreken van een daadwerkelijke anti-patriarchale praktijk. Een homo-identiteit, hoe politiek gemotiveerd ook, is zonder deze praktijk gedoemd tot eenzelfde soort minderheidsdenken als dat men zegt te bestrijden.

Het kernpunt in de maatschappelijke verhouding homoseksualiteit/heteroseksualiteit ligt in de sekse-tegenstelling.

Op zijn minst zou de homobeweging een aantal praktijken moeten ontwikkelen waarin de maatschappelijke noodzaak van deze tegenstelling wordt aangevallen, waarin ze geen evidentie meer is. Uiteraard zal het vooral de feministische beweging zijn die dit sekse-konflikt konsekwent kan uitwerken. Mannelijke homo's blijven in de eerste plaats mannen, en ze zullen daarom in een veel onduidelijker situatie actie moeten voeren. Maar ze zouden alleszins een poging kunnen doen om een strategie rond het bovenstaande te ontwikkelen. Ondanks een verbale nuancering huldigen momenteel ook de meest radikale stromingen binnen de homobeweging een aktivisme dat vooral op een "aanwezigheidspolitiek" gebaseerd is : homo's die zich tegenover hetero's manifesteren. Een praktijk die tot in den treure kan uitgeoefend worden, zonder dat van een wezenlijke doorbraak sprake is.

Behoudens het aanduiden van enkele schaarse mogelijkheden voor een andere aanpak, is het nog niet mogelijk daadwerkelijke alternatieven te formuleren. De homobeweging bevindt zich in dit opzicht in een impasse. Het omschrijven van de problematiek is echter een eerste noodzaak.

Anders wordt de impasse een doodstrijd.